

IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARDA TABIATSHUNOSLIK MASHG'ULOTIGA BÒLGAN QIZIQISHNI UYG'OTISH.

Khakimova Diloram Abdullaeva

*Toshkent shahar Yunusobod tumani 560- sonli
davlat kòp tarmoqli ixtisoslashtirilgan
maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisi*

Annotatsiya: *ushbu maqolada imkoniyati cheklangan bolalarda tabiatshunoslik mashg'ulotiga bòlgan qiziqishni uyg'otish, estetik tuyg'u, tabiatga muhabbat, uning to'g'risida g'amxo'rlik qilish va muhofaza etish, tabiatshunoslikni o'qitish metodikasi, fanining asosiy mazmuni bayon qilingan bo'lib, unda bu fanning nazariy asoslari, o'qitish metodlari va shakllari, nazariyaning amaliyot bilan bog'liqligi to'g'risida yozilgan.*

Kalit so'zlar: *tabiat, ta'lim-tarbiya, tabiatga muhabbat, g'amxo'rlik qilish, estetik, tuyg'u, mexanika, fizika, kimyo, biologiya.*

Tabiatshunoslik, tabiiyot - tabiat haqidagi fanlar tizimi, tabiiy fanlar majmui. Tabiatning inson ongidagi aksi bo'lgan Tabiatshunoslik jamiyatning rivojlanishi bilan mukammallashadi. Tabiatshunoslikning maqsadi — tabiat hodisalarining mohiyatini aniqlash, tabiat qonunlarini bilish hamda ulardan amalda foydalanish imkoniyatlarini ochib berish. Tabiatshunoslik, asosan, fundamental fanlar bo'lgan mexanika, fizika, kimyo va biologiyadan tashkil topgan. Astronomiya, geol., tibbiyot fanlari, qishloq xo'jaligi. fanlari, ekologiya kabi ko'plab bil im tarmoklari shu fundamental fanlardan kelib chiqqan. Tabiatshunoslik tabiatda yuz berib, ro'yobga chiqib turadigan materiya harakatining mexanik, fizik, kimyoviy va biologik shakllarini o'rganadi va o'rgatadi; ularning harakatlanish, o'zgarish, rivojlanish qonuniyatlarini ochib beradi, bu krnuniyatlarining uzluksizligini isbotlaydi. Tabiatshunoslik tarixi umumjamiyat tarixi bilan mustahkam bog'liqdir. Tabiatshunoslik tushunchasi faqat tabiiy sharoitlarni emas, ijtimoiy mehnat jarayonida yaratiladigan moddiy boyliklarni ham ifodalaydi. Tabiatshunoslikni alohida fan sifatida o'rganish g'oyalari Forobiy, Ibn Sino risolalaridan ma'lum. Abu Rayhon Beruniy esa Tabiatshunoslikni mustaqil fan sifatida rivojlantirishga hissa qo'shgan, hatto Tabiatshunoslikni ham bo'limlarga bo'lgan va geodeziya, farmakognoziyani mustaqil fanlar sifatida bayon etgan.

Imkoniyati cheklangan bolalarni har tomonlama tarbiyalashning asosi ularda ilmiy dunyoqarashni shakllantirishdan iborat. Bu vazifani imkoniyati

cheklangan bolalarda amalga oshirishda tabiatshunoslik fani muhim rol o'ynaydi. Bu predmetni o'rganish imkoniyati cheklangan bolalarning shaxsiy tajribasini boyitadi, atrofimizdagi jonli va jonsiz tabiatda yuz berayotgan hodisa va jarayonlar to'g'risida bilimlar to'plashga imkon beradi. Shuning uchun ham pedagogika oliy o'quv yurtlarining talabalari, ayniqsa, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari, pedagogik o'quv predmeti sifatida tabiatshunoslikni o'qitish fanining ilmiy-nazariy va amaliy yutuqlari bilan yaxshi tanish bo'lishlari kerak. Tabiatshunoslikning o'qitish metodikasini yaxshi bilish boshlang'ich maktab o'qituvchisiga bolalami o'qitishni to'g'ri tashkil qilish imkonini beradi. Metodika o'qituvchini tabiatshunoslikni o'qitish nazariyasi bilan qurollantirib, o'qitish mahoratini egallab olishga imkon yaratadi. o'quv materiallarining mazmunini ochib berishda xilmaxil o'qitish metodlaridan foydalanishga turlicha yondashish mumkin. U yoki bu metodni tanlashda o'qituvchi shuni nazarda tutishi kerakki, bu tanlash metodlar rivojlantiruvchi ta'limning vazifalarini ta'minlasin, imkoniyati cheklangan bolalarning bilish faoliyatini faollashtirsin va bir paytning o'zida qayta axborot bersin, ya'ni muvaffaqiyatsizlik sababini aniqlash va o'z vaqtida yordamga kelish uchun bolalar tomonidan yangi bilimlarning qanday o'zlashtirilayotganligini tez va aniq ko'rsatib bersin. Shunga ko'ra tabiatshunoslik darslarida amaliy ishlar, suhbatlar, hissiyotni qo'zg'atuvchi hikoyalar, ayniqsa, mustaqil ishlardan ko'proq foydalanish kerak, bunda tadqiqiy yondashish, murakkab bo'lmagan tahlil va sintez, taqqoslash va umumlashtirish, tabiat hodisalari o'rtasidagi sababiy bog'lanishlarni aniqlash o'sha ishlarning majburiy tarkibiy qismlari bo'lishi lozim. Bularning hammasi bolalar xotirasi, e'tibori, tasavvuri, tafakkuri faollashtiradi, tushuncha va ishonchning vujudga kelishiga bilimni yaxshiroq egallashga, o'zlashtirgan bilimlarni yangi vaziyatlarda qo'llay olish uquqlarini rivojlantirishga yordam beradi bolalarning sezgilari qabul qilib olishlari va zehni rivojlanishlariga ta'sir etuvchi ko'rgazmali qurollar va texnik vositalari hamda ekskursiyalar o'tkazilishi bilimlarning o'zlash tirilishiga yordam beradi. Tabiatshunoslikni o'qitish jarayonida imkoniyati cheklangan bolalarda ilmiy dunyoqarash asoslari shakllantirilad (o'qituvchi tabiat jismlari va voqea-hodisalarning moddiyligini ulaming o'zaro bog'liqligini izchillik bilan ochib beradi, tabiatda sodir bo'lib turadigan doimiy o'zgarishlarni xarakterlaydi va hokazo), estetik tuyg'u, tabiatga muhabbat, uning to'g'risida g'amxo'rlik qilish va muhofaza etishga intilish tarbiyalanadi. Bo'lajak bolalar uchun eng muhimi ta'lim-tarbiya tizimini tushunib olish, tabiatshunoslikni o'qitish asoslarini, uning uchun xos bo'lgan shakl, metod va uslublarni o'qituvchilarning bilish faoliyatlariga rahbarlik qilishni o'rganil olishdir. Shuningdek, o'z o'lkasining tabiati va qishloq xo'jalig xususiyatlarini yaxshi

bilishi, bolalar bilan ish olib borishda o'lkashunoslik materiallaridan muntazam ravishda foydalanil borishi zarur.

O'quv materiali «Atrofimizdagi tabiat», «Geografik xarita», «Yer — Quyosh sistemasidagi sayyora», «O'zbekiston — globus va dunyo xaritasida», «Tabiatning xilmaxilligi », «O'zbekiston tabiatini asraymiz», «Foydali qazilmalar», «Tabiat muhofazasi» kabi materiallarni birlashtiradi. «Atrofimizdagi tabiat» mavzusini o'rgana boshlashda bolalar yozgi topshiriqlarga yakun yasaydilar, jonajon o'lka tabiati to'g'risidagi materialni takrorlaydilar va jonli tabiat, uning asosiy belgilari, jonajon o'lkamizning iqlimi haqida ma'lumotlar olishadi. Keyin «Geografik xarita» mavzusi bilan tanishadilar. Amaliy ish va mashg'ulotlar jarayonida ayrim narsalarni, sinfni, maktab maydonchasini pejada qanday tasvirlash kerakligi bilan tanishadilar. Bu mavzu o'quvchilarni geografiya xaritasini tushunishlarida asos bo'lib xizmat qiladi. O'z joyini o'rganishga asoslanib, o'qituvchi bolalarda O'zbekistonning tabiiy xaritasi to'g'risida, keyin esa MDHning tabiiy xaritasi to'g'risida boshlang'ich tasawurlar hosil qiladi. Xarita bilan ishlash butun o'quv yili davomida davom etadi. Xaritalarda foydalanilgan shartli belgilar bilan o'quvchilarni tanishtira borib, ularni o'z o'lkasi tabiatining tegishli rasmlar bilan taqqoslashi kerak. Shunga intilish kerakki, xarita ham bolalar uchun kitob kabi bilim manbai bo'lib qolsin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Аквалиева Г.Н. Природоведение в малокомплексной школе. - М., 1988. 7.
2. Belskaya Y.M., Grigoryans A.G. Tabiatshunoslikni o'qitish. —T., 1986.
3. Болтаев Б.М. Абу Али ибн Сино — великомыслитель, учёный, энциклопедист средневекового Востока. —Т., 1980.
4. Горощенко В.П., Степанов И.А.. Методика преподавания природоведения. —Т., 1984.
5. <https://e-library.namdu.uz/7490.pdf>
6. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Tabiatshunoslik>